

Agnes Wík

Barnmorska í Víksta

1885 - 1930

Agnes Wik

Barnmorska i Viksta

1885 - 1930

Agnes tillträdde tjänsten som barnmorska i Viksta i mars 1885. Hon kom att inneha tjänsten i 45 år och avgick med pension 1930. Hon var med vid närmare 1 000 förlossningar under den tiden. Samtliga hennes barnmorskedagböcker för åren 1885-1930 finns bevarade på Landsarkivet i Uppsala.

Agnes Matilda Pettersson föddes en måndag i augusti 1860 i Dalby socken. Familjen bodde vid Kvarnberget på Hässle ägor. Hennes föräldrar var Karl Josef Pettersson och Karolina Holmström. De kom båda från Dalby socken och deras familjer hade levt och verkat i Västeråker och Dalby socknar i generationer.

I oktober 1883, vid 23 års ålder, påbörjade Agnes sin utbildning till barnmorska vid Barnmorskeläroanstalten i Stockholm. Ett av få yrken som var öppet för kvinnor på den tiden.

Enligt ett kungligt reglemente 1856 skulle utbildning för barnmorskor meddelas vid offentliga läroanstalter i Stockholm, Göteborg och Lund. Undervisningen var kostnadsfri för eleverna och bekostades av staten. Kursen var på två terminer. Utbildningen i Stockholm ägde rum vid Södra barnbördshuset på Wollmar Yxkullsgatan/Rosenlundsgatan. Där fick eleverna praktisera på kvinnor som kom in och skulle föda. Eleverna kom från hela Sverige. Förutom förlossningskonsten fick de även lära sig att ympa mot smittkoppor, tömma urinblåsan med kateter, göra insprutningar och mycket annat.

Agnes tog examen i den allmänna förlossningskonsten den 20 juni 1884 med betyget Utmärkt. Examen förrättades av prof. Dr Groth i närvaro av Medicinalrådet Edling och Dr Sondén.

Den 27 september samma år tog hon instrumentexamen och ”tilldelades en af enskild gifvare till utdelning lemnad tång”. Tången var en belöning för ett gott studieresultat. Instrumentkursen pågick under tre månader för de som fått mer än Godkänt i betyg. Barnmorskan var helt ensam ute på fältet och om komplikationer uppstod, måste hon kunna hantera tången.

Agnes avlade barnmorskeeden, där barnmorskan svor inför Gud att hon skulle sköta sitt uppdrag. År 1887 avskaffades barnmorskeeden och kopplingen till kyrkan.

Fotografi taget vid examen i juni 1884

Sju år efter examen, år 1901, genomgick hon en repetitionskurs i Stockholm.

I en annons i Upsala Nya Tidning den 22 januari 1885 sökte kommunalnämnden i Viksta en examinerad barnmorska till socknen för tillträde i april samma år. Lönen var 200 kronor, fri bostad, vedbrand samt betalt för varje förrättning.

Agnes sökte tjänsten och i Upsala Nya Tidning av den 3 mars 1885 stod att läsa att hon bland tre sökande enhälligt valdes till tjänsten av kommunalstämman i Viksta.

Hon skulle efterträda barnmorskan Christina Karlsson som i april 1885 flyttade från Risby till Vattholma. Christina kom till Viksta våren 1878 från Edshult i Jönköpings län där hon var född. Hennes barnmorskedagböcker för åren 1881 till 1885 finns bevarade på Landsarkivet i Uppsala.

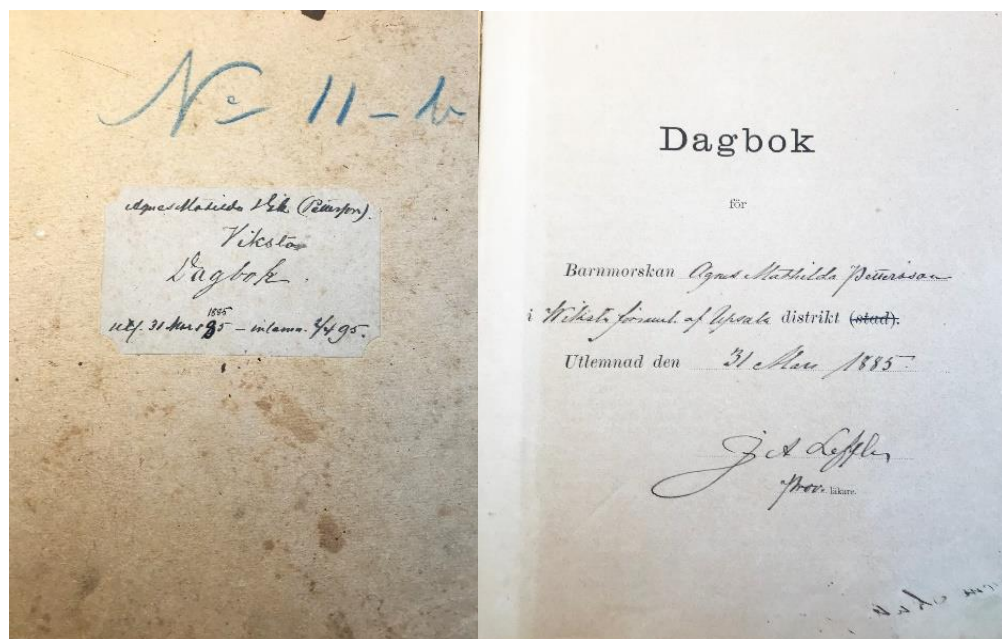
Under sina första år som barnmorska i Viksta bodde Agnes i Viksta by.

Samma år som hon började sin tjänstgöring i Viksta antogs Anders Gustaf Södergren som soldat vid Lif-kompaniet, Upplands regemente. Han lämnade då Nytorp vid Jällsta för att bosätta sig i soldattorpet i Korsnäs på Vikstaby ägor, som soldat nr 103 Anders Gustaf Wik. Deras vägar möttes och i oktober 1888 gifte de sig och Agnes flyttade till soldattorpet i Korsnäs.

År 1881 blev barnmorskan skyldig att skriva ner sin verksamhet i en barnmorskedagbok. I den skulle antecknas uppgifter om förlossningsförloppet, barnets vikt och längd mm. Det skulle också efter varje förlossning antecknas vilket desinfektionsmedel som använts. Varje år i januari månad skulle barnmorskan till provinsialläkaren redovisa det senast förflutna kalenderåret genom ett utdrag ur dagboken. De tryckta dagböckerna lämnades ut, samlades in och kontrollerades av provinsialläkaren. Böckerna var små och rymdes i fickan. Tiden före 1881 behövde barnmorskan endast rapportera till kyrkan att ett barn hade fötts.

Agnes fick sin första barnmorskedagbok utlämnad av provinsialläkare Leffler den 31 mars 1885. Två dagar senare kallades hon till Risby och hjälpte där en pojke till världen. Tre dagar senare gick färden åter till Risby och ytterligare en pojke såg dagens ljus. Vid den senare förlossningen fick hon användning av den tång hon fått vid sin examen. I början av juli kallades hon till en tvillingfödelse i Sävasta och hjälpte där två gossar till världen.

I den första barnmorskedagboken förde hon journal över förlossningarna under tio år. Boken lämnades till provinsialläkaren den 2 april 1895 med journal över 154 födslar.

Omslaget på den första dagboken

Då Agnes började sitt arbete som barnmorska härjade barnsängsfebern. Det var en svår sjukdom som angrep de nyförlösta kvinnorna och ofta med dödlig utgång. De drabbades av infektioner på grund av bristande renlighet. Man kände då inte till hur smittämnen överfördes. Med hjälp av införande av en noggrann renlighet och bakteriedödande ämnen kom antalet dödsfall att minska kraftigt.

Agnes första dagbok innehöll skriftliga regler för vad barnmorskan skulle iaktta för att inte sprida sjukdomen vidare. Hon skulle i avseende på sin egen kropp, sina kläder, sitt hem och hela sitt levnadssätt vinnlägga sig om den största möjliga renlighet. Det ställdes större krav på barnmorskan i detta avseende än på människor i allmänhet. Hon skulle förvara sina kläder på luftigt ställe samt ofta vädra sängkläder och gångkläder. Händerna skulle skötas väl och naglarna hållas kortklippta. Barnmorskan fick inte befatta sig med tvättning och svepning av lik.

Då barnmorskan anlände till barnaföderskan, och innan hon vidrörde kvinnan, skulle hon tvätta sig enligt anvisning. Först såpa eller tvål med varmt vatten upp till armbågarna och grundligt begagna nagelborste. Därefter torka sig torr med en ren handduk och sedan tvätta samma delar med karbolvatten. Karbolvatten bereddes genom att blanda två delar frätande karbolsyra med 100 delar vatten. Därefter skulle instrumenten tvättas med karbolvatten och smörjas in med karbololja. Barnmorskans hand skulle inför varje undersökning också smörjas in med denna olja. Innan barnmorskan lämnade barnaföderskan skulle hon själv och alla instrument noga tvättas med karbolvattnet.

Barnmorskorna fick själva betala för karbolsyran. De fick även själva bekosta en stor del av sin utrustning. I den stora väskan skulle det finnas febertermometer, tång, peanger, lapislösning, bäcken och mycket annat.

Om någon kvinna, trots alla försiktighetsåtgärder, drabbades av barnsängsfeber skulle barnmorskan genast upphöra med all annan praktik och omedelbart anmäla det till ansvarig läkare. Under minst en veckas tid skulle hon avhålla sig från all praktik och vistas ute i friska luften. Alla instrument, hon själv och alla kläder skulle desinfekteras. Plagg och föremål som inte kunde tvättas skulle desinfekteras genom svavelrökning.

I Agnes barnmorskedagbok från 1916 finns även där direktiv från Kungl Medicinalstyrelsen om barnsängsfeberns uppkomst och spridning. Skyddsmedlen mot smittan var omsorgsfull renlighet och desinfektion och att desinfektionsmedlet Kreolsåpa skulle användas.

Barnmorskorna hade nu att iaktta följande vad gällde renhållning och desinfektion. Händerna skulle vårdas så att de skyddades från skador och sår. Hon skulle undvika att skura golv, diska och andra grövre arbeten som kunde göra händerna grova och sprickiga och då svåra att desinfektera.

Före hanterandet av en förlossningskvinna skulle barnmorskan, under tio minuter, tvätta och borsta sina händer och armar upp till armbågarna med såpa och vatten. Efter tvätten skulle händer och armar torkas. Sedan skulle smuts under naglar och nagelfalsar petas bort med ett nyss glödgat pennknivsblad. Därefter var det dags för ytterligare 10 minuters skrubbande med kreosolsåplösning med en ny och väl rengjord borste. Om barnmorskan råkade röra något föremål som inte var desinfekterat måste hon göra om hela borstningsproceduren. Även kvinnan som skulle föda desinfekterades enligt anvisningar. Alla instrument och redskap likaså.

Barnmorskorna hade ständig beredskap och fick rycka ut när som helst på dygnet. De fick ta sig fram i alla väder och på dåliga vägar. På cykel, till fots och med häst och vagn. Den stora och tunga väskan med all utrustning skulle alltid med oavsett hur hon tog sig fram. Hon behövde ha stora kunskaper för att kunna lösa alla situationer som kunde uppstå och vara säker på sin sak. De hade sällan någon att fråga om råd.

Två år efter Agnes examen grundades barnmorskeförbundet på initiativ av barnmorskan Johanna Hedén. Till det första mötet som ägde rum i Stockholm kom 191 barnmorskor från hela landet. Kanske Agnes var en av dem? Det beslutades vid mötet att de bl a skulle kämpa för att utbildningen skulle vara tvåårig och en god ålderdomsförsörjning.

Fram till 1919 var de skyldiga att komma till vem som än kallade på henne. Även om det innebar en lång resa. Det året infördes distriktsbarnmorskor som hade skyldighet att tjänstgöra endast inom sitt distrikt. Hon hade då ett specifikt område där hon ansvarade för och skötte förlossningar och eftervård.

Det kanske kan förklara de långa resorna Agnes gjorde. Hon åkte till gårdar i närheten, Risby, Viksta by, Sommaränge, Sävasta och Nyvalla. Men även till mer avlägsna gårdar i Vendels socken såsom Åkra, Tomsarbo, Umberga och Väster-Ekeby för att nämna några. Resor till Björklinge, Lena, Vattholma och Skyttorp förekom också.

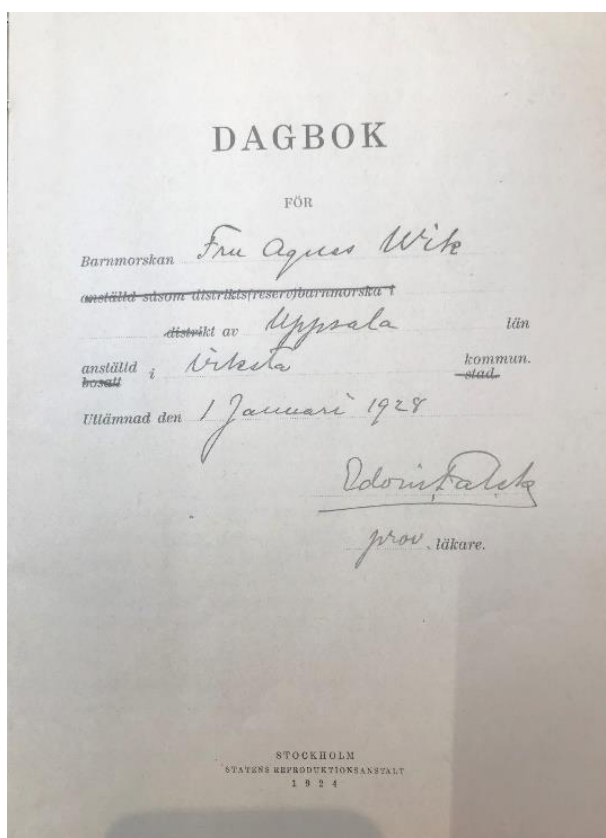
I slutet av 1800-talet skedde mer än 90 % av förlossningarna i Sverige i hemmen. I mitten av 1900-talet hade hemmaförlossningarna minskat till endast 5 %.

Antalet förlossningar i Agnes 15 dagböcker

1885-1895	154	1918-1919	45
1895-1902	182	1919-1920	51
1903-1910	135	1922-1923	29
1910-1911	34	1923-1924	30
1912-1913	92	1925	28
1914	30	1926-1927	24
1915	30	1928-1930	22
1916-1918	48		

Agnes ingångslön år 1885 var 200 kr plus vedbrand, fri bostad samt 0,5-5 kr per förrättning. Åtta år senare, 1893, kan man i provinsialläkarens årsberättelse för året, se att hennes lön ökat till 225 kr plus vedbrand och särskilt för varje förrättning. Kollegan i Tensta och Lena, Wilhelmina Rosell, hade samma år fri bostad med vedbrand, en lön om 250 kr och en krona för varje förrättning. År 1893 fanns i Uppsala distrikt 23 barnmorskor som samtliga var instrumentlärda. År 1894 var Agnes lön fortfarande 225 kronor och hon hade nu 25 kollegor i Uppsala distrikt. År 1895 står Agnes förmåner som oförändrade. Hur mycket Agnes fick per förrättning framgår endast i provinsialläkarens årsberättelse för 1885.

Agnes sista uppdrag som barnmorska ägde rum i Risby den 13 augusti 1930. Det var också i Risby det hela började 45 år tidigare. Vid sin pensionering beviljades hon en kommunal tilläggspension av 250 kronor per år.

Den sista dagboken utlämnad 1928 och återlämnad 1930.

Agnes och Anders Gustaf fick nio barn. Alla födda i Korsnäs åren 1889 till 1905. Familjen kom att stanna i Korsnäs. Anders Gustaf slutade som soldat 1897 och arbetade sedan som fjärdingsman fram till sin död 1929. Marken med soldattorpet i Korsnäs köptes av familjen 1908. 1930 stod det nya huset på tomten färdigt. Där bodde Agnes fram till sin död 1940. Hon blev 80 år gammal.

Agnes var min farfars mamma. Innan jag började släktforska visste jag inte mycket mer om min farfars föräldrar än att hans pappa varit soldat, stenarbetare och fjärdingsman och hans mamma barnmorska. Nu vet jag lite mer om Agnes. Framför allt hennes liv som barnmorska. Men hur såg familjens vardagsliv ut i soldattorpet? Hur var det på den tiden för en kvinna att yrkesarbeta med oregelbundna arbetstider och samtidigt ha flera små barn hemma? Och hur kom det sig att hon utbildade sig till barnmorska? Så många frågor som är obesvarade och kanske så förblir, då ingen längre finns kvar att fråga.

Elisabeth Wiik i februari 2021

Källor och litteratur:

Barnmorskedagböcker för Viksta distrikt förda av Agnes Wik åren 1885 – 1930, Landsarkivet Uppsala

Examensbok och elevmatrikel. Barnmorskeläroanstalten, Stockholm. Stadsarkivet i Stockholm Uppsala Nya Tidning år 1885

Provinsialläkarens årsberättelser år 1885, 1893, 1894 och 1896

Centrala Soldatregistret

Syster Stork, Barnmorskan Johanna Bovall Hedén 1837-1912. Liv och skriftställning av Pia Höjenberg. Utgiven 2007

Ida Öström – barnmorska för hundra år sedan. Stadsarkivets årsbok 2012-2013. Inger Hjelm

Bara en bondsocken, Anders Lindgren. Utgiven av Viksta Hembygdsförening 1994

Förlossningsvårdens utveckling i Norrbotten under åren 1914-1939. Hanna Orre och Helena Stenman. Luleå tekniska universitet

Kungl Medicinalstyrelsens cirkulär till barnmorskorna i riket, angående försigtighetsmått, som böra af dem iakttagas till förekommande af barnsängsfebers uppkomst och spridning; utfärdadt den 13 Juni 1881.

Bilden på framsidan är ett fotografi av en gammal tavla föreställande Viksta kyrka och klockstapel. Konstnären är okänd. Tavlan tillhör mig.

Examensfotografiet är taget 1884 av fotograf Mathilda Billström med ateljé på Hamngatan 2 i Stockholm. Fotografiet tillhör Maria Wik.

Namn	År	Ålder	Län	Orten	Examen	Examen	Examen	Examen
837 34 Ringquist, Selma Karol.	1	30/1883	Upsala	Fiedle	Examen	1884	1884	1884
838 35 Wast, Erika Sofia	1	30/1880	Öst.	Tierp	Examen	1884	1884	1884
839 36 Pettersson, Agnes Katar.	1	30/1880	Öst.	Dalby	Examen	1884	1884	1884
840 37 Karlsson, Anna Sofia	1	30/1885	Södermanlands	Ö. Vingåker	Examen	1884	1884	1884
841 38 Pettersson, Anna Katar.	1	30/1885	Öst.	Jönk.	Examen	1884	1884	1884
842 39 Johansson, Sofia	1	30/1884	Östergötlands	Göteborg	Examen	1884	1884	1884
843 40 Pettersson, Sofia	1	30/1884	Kronobergs	Levnäs	Examen	1884	1884	1884
844 41 Samuelsson, Anna	1	30/1880	Öst.	Tierp	Examen	1884	1884	1884

Elevmatrikel

År 1884 den 20 Juni föreläsare af prof. Rikt. Dr C. M. Gröth, i närvaro af med Rikt. Dr Carl Edling och Dr M. Sörén examina i den allmänna föreläsningsserien med följande förnamn och efternamn:

Namn	År	Ålder	Län	Orten	Examen	Examen
Ringquist, Jenny	1	30/54	Stockholms	Stad	Göteborg	
Gårdman, Sofia	1	30/57	Öst.	Öst.	Öst.	
Karlsson, Fredrika Kristina	1	30/57	Öst.	Öst.	Öst.	
Andersson, Sofia	1	30/59	Öst.	Öst.	Öst.	
Andersson, Anna Katar.	1	30/59	Stockholms	Vagga	Öst.	
Ringquist, Selma Karol.	1	30/58	Upsala	Fiedle	Göteborg	
Wast, Erika Sofia	1	30/60	Öst.	Tierp	Öst.	
Pettersson, Agnes Katar.	1	30/60	Öst.	Dalby	Öst.	
Karlsson, Anna Sofia	1	30/55	Södermanlands	Ö. Vingåker	Öst.	
Johansson, Sofia	1	30/59	Östergötlands	Göteborg	Öst.	
Samuelsson, Anna	1	30/60	Kronobergs	Tierp	Öst.	
Pettersson, Anna Katar.	1	30/59	Kalmar	Tierp	Öst.	
Ringberg, Hildegard Anna	1	30/48	Öst.	Glomminge	Öst.	
Sandberg, Hilda Wila. Fatima	1	30/57	Göteborg	Öst.	Öst.	
Eriksson, Hanna f. Martin	1	30/47	Kristianstad	Öst.	Öst.	
Gröth, Carl Albertine	1	30/60	Skaraborgs	Värnhem	Öst.	

Examensbok